

ks. Jacek Lewiński

HISTORIA ŚWIĘTA NAWIEDZENIA NAJŚWIĘTSZEJ MARYI PANNY

Wstęp

Rok liturgiczny poza największymi świętami związanymi z tajemnicą odkupienia obejmuje cały szereg świąt Pańskich, Najświętszej Maryi Panny i świętych, poprzez które celebryje się zawsze tę samą rzeczywistość zbawczą – misterium Chrystusa¹. Każde z tych świąt jest więc ściśle związane z tajemnicą zbawienia, w której znajdują ostateczne uzasadnienie. Każde z tych świąt ma też swoją historię. Jej początek, w sensie teologiczno-liturgicznym, stanowi często jakieś konkretne wydarzenie z historii zbawienia, które stoi u podstaw danego obchodu. Ważne są także okoliczności ustanowienia danego święta przez Kościół, które niekoniecznie muszą być bezpośrednio związane z teologiczno-biblijnymi podstawami jego obchodu. Mówiąc o historii danego święta, należy też uwzględnić wprowadzenie go do kalendarza liturgicznego oraz rozwój jego celebracji z tym wszystkim, co się na nią składa: data obchodu, formularz mszalny, oficjum brewiarzowe.

Niniejszy artykuł poświęcony jest historii święta Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny, a dokładniej jego ustanowieniu w Kościele, z pominięciem zagadnień dotyczących szczegółów jego celebracji, które domagają się obszerniejszej prezentacji. W tym krótkim opracowaniu skupimy się przede wszystkim na przedstawieniu okoliczności związanych z wprowadzeniem tego święta do kalendarza Kościoła powszechnego, poddając krytycznej ocenie niektóre teorie dotyczące tego zagadnienia.

1. Początki święta

Początków kultu maryjnego szukać należy na wschodzie chrześcijaństwa. Momentem zwrotnym, decydującym o wyróżnieniu Maryi w liturgii Kościoła był, z całą pewnością, Sobór w Efezie (431 r.), podczas którego nazwano ją *Theòtokos* – Matką Bożą. Od tego czasu obserwuje się bardzo dynamiczny rozwój kultu Maryi – Matki Bożej: wznoszono ku jej czci kościoły, zaczęły powstawać liczne modlitwy, a także święta nawiązujące do tajemnic z jej ży-

¹ Por. KL 103-104; M. Augé, *Le feste del Signore, della Madre di Dio e dei santi*, w: M. Augé, A.J. Chupungco, A. Nocent, M. Rooney, I. Scicolone, A.M. Triacca (red.), *Anàmnesis*, t. 6, *L'anno liturgico. Storia, teologia e celebrazione*, Genova 1995, s. 247.

cia². Kult Maryi, rozwinął się najpierw na wschodzie chrześcijaństwa, tam też powstały pierwsze święta maryjne, które nie od razu zostały przyjęte przez Kościół zachodni. Jeszcze w czasach papieża Grzegorza Wielkiego (590-604) w Rzymie celebrowano tylko jedno święto maryjne – Bożej Rodzicielki (1 stycznia). Pod koniec VII w. dołączono jeszcze cztery nowe, przejęte od Kościoła wschodniego, w tym dwa ściśle maryjne: Wniebowzięcie (15 sierpnia) i Narodzenie Maryi (8 września), oraz dwa święta Pańskie z bardzo mocnym rysem maryjnym, który z czasem zdominował ich celebrację – są to: Zwiastowanie Pańskie (25 marca) i Ofiarowanie Pańskie (2 lutego)³.

Choć od VII do XIV w. Kościół zachodni nie zwiększał liczby świąt ku czci matki Bożej, to w okresie tym, przede wszystkim począwszy od XI w., miał miejsce wielki rozkwit pobożności maryjnej⁴. W niektórych miejscach pojawiały się w tym czasie nowe święta maryjne, ale ich celebracja miała zasięg tylko lokalny. Pierwszym świętem maryjnym ustanowionym dla całego Kościoła Rzymskiego, po około 700 latach, było wprowadzone w 1389 r. Święto Nawiedzenia NMP.

1.1. Okres Adwentu

Stanowiący źródło święta Nawiedzenia fragment Ewangelii św. Łukasza, w którym opisane jest spotkanie Maryi z Elżbietą (1,39-45)⁵, jest tematycznie związany z Adwentem i wpisuje się w liturgię tego okresu. Od początków kształtowania się w Kościele rzymskim liturgii Adwentu, co przypada na VI w.⁶, Maryja otrzymała w niej szczególne miejsce. Wyrażało się to m.in. w odczytywanych w tym okresie tekstach biblijnych o Zwiastowaniu (Łk 1,26-38)

² Por. I.M. Calabuig, *Il culto di Maria in Oriente e in Occidente*, w: A.J. Chupungco (red.), *Scientia Liturgica, Manuale di Liturgia*, t. 5, *Tempo e spazio liturgico*, Casale Monferrato 1998, s. 282-293.

³ *Zwiastowanie Pańskie* i *Ofiarowanie Pańskie*, to święta Pańskie mocno związane z osobą Maryi. Ten silny charakter maryjny, z biegiem czasu, zaczął dominować w ich celebracji, co też wpisało się na całe wieki zarówno w celebrację liturgiczną, jak i w mentalność wiernych. Pierwotny charakter tym świętom Pańskim przywrócono w czasie reformy kalendarza liturgicznego, dokonanej po Soborze Watykańskim II. Por. M. Sodi, A.M. Triacca (red.), *Missale Romanum*. Editio Princeps (1570), Città del Vaticano 1998, n. 2402-2426 i 2504-2514; *Calendarium Romanum, ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum, auctoritate Pauli PP. VI promulgatum*, Editio typica, Città del Vaticano 1969, s. 86 i 90.

⁴ Por. M. Augé, *Le feste del Signore, della Madre di Dio e dei santi*, dz.cyt., 235-236; P. Llabrés, *Il culto a Maria SS., Madre di Dio*, w: D. Borobio (red.), *La celebrazione nella Chiesa*, t. 3, *Ritmi e tempi della celebrazione*, Leumann (Torino) 1994, s. 236-237.

⁵ Odnośniki i cytaty biblijne będą podawane za piątym wydaniem Biblii Tysiąclecia (w języku polskim) lub za Nową Wulgatą (w języku łacińskim).

⁶ Adwent powstaje już w IV w. w Galii i Hiszpanii, gdzie ma charakter pokutno-ascetyczny. W Rzymie pojawia się dopiero w VI w. i od razu nabiera charakteru liturgicznego. Por. A. Nocent, *Il tempo della manifestazione*, w: M. Augé, A.J. Chupungco, A. Nocent, M. Rooney, I. Scicolone, A.M. Triacca (ved.), *Anàmnesis*, t. 6, *L'anno liturgico. Storia, teologia e celebrazione*, Genova 1995, s. 193.

i Nawiedzeniu (Łk 1,39-45), które czytano odpowiednio w środę i piątek *dni kwartalnych* okresu Adwentu⁷. Wspominanie w liturgii adwentowej opisanych w Ewangelii Łukasza wydarzeń, związanych z przyjściem na świat Jezusa, ma więc bardzo długą historię, która w przypadku Nawiedzenia wyprzedziła znacznie powstanie niezależnej celebracji poświęconej temu wydarzeniu⁸.

1.2. Wpływy wschodnie

W opracowaniach dotyczących roku liturgicznego, tam gdzie poświęca się miejsce świętu Nawiedzenia i jego początkom w liturgii, bardzo często sięga się w tradycji Kościoła bizantyjskiego⁹. 2 lipca, a więc w tym samym dniu, w którym do reformy kalendarza w 1968 roku obchodzone było święto Nawiedzenia, Kościół prawosławny obchodził święto Złożenia Szaty Matki Bożej w Blachernach¹⁰. Celebracja ta powstała w związku relikwią szaty Matki Bożej, która zgodnie z tradycją Kościoła prawosławnego, była odnaleziona w Jerozolimie w roku 472 przez dwóch bogatych braci Greków Galbiosa i Kandidosa, a następnie przewieziona do Konstantynopola i złożona w kościele w Blachernach. Podczas najazdu Awarów, 5 czerwca 619 r., relikwia została

⁷ Odnosnie do *dni kwartalnych* (łac. *Quattuor tempora*) i ich związku z Adwentem, por. A. Nocent, *Le Quattro Tempora – le Rogazioni*, w: M. Augé, A.J. Chupungco, A. Nocent, M. Rooney, I. Scicolone, A.M. Triacca (red.), dz. cyt., s. 261-269; B. Nadolski, *Leksykon liturgii*, Poznań 2006, s. 328-329. W dzisiejszej liturgii fragmenty te czyta się w drugiej części Adwentu, a dokładnie 20 grudnia opis Zwiastowania, a 21 grudnia opis Nawiedzenia. Również w czwartą niedzielę Adwentu, ale tylko w roku C, czytana jest Ewangelia o Nawiedzeniu.

⁸ Por. Ch. O'Donnell, *Celebrare con Maria. Le feste e le memorie di Maria nell'anno liturgico*. Studio pastorale teologico, Città del Vaticano 1994, s. 73; D. Sartor, *Le feste della Madonna. Note storiche per una celebrazione partecipata*, Bologna 1988, s. 106.

⁹ Por. M. Augé, *Le feste del Signore, della Madre di Dio e dei santi*, dz.cyt., s. 234-236; E. Campana, *Maria nel culto cattolico*, Torino 1933, s. 279; H. Kellner, *Heortologie oder das Kirchenjahr und die Heiligenfeste in ihrer geschichtlichen Entwicklung*, Freiburg im Breisgau 1901, s. 156; P. Llabrés, *Il culto a Maria SS.*, dz. cyt., s. 239; G. Löw, *Visitazione di Maria santissima*, w: *Enciclopedia cattolica*, t. 12, Città del Vaticano 1949, kol. 1500; C. Maggioni, *Maria nella Chiesa in preghiera: solennità, feste e memorie mariane nell'anno liturgico*, Cinisello Balsamo 1997, s. 63; D. Sartor, *Le feste della Madonna*, dz. cyt., s. 105; Tenze, *Visitazione*, w: S. De Fiores, S. Meo (red.), *Nuovo dizionario di mariologia*, Milano 1996, s. 1328.

¹⁰ W dzisiejszym kalendarzu liturgicznym Kościoła prawosławnego znaleźć można dwie daty tego święta: tradycyjną 2 lipca oraz 15 lipca. Zmiana daty nastąpiła w 1924 roku, kiedy to niektóre Kościoły prawosławne dokonały reformy kalendarza juliańskiego (tzw. *stary styl*) i wprowadziły do niego poprawki dostosowujące go do kalendarza gregoriańskiego (tzw. *nowy styl*). Por. K. Ware, *Prawosławny rok liturgiczny*, w: *Prawosławny serwis internetowy*, http://www.cerkiew.pl/index.php?id=prawoslawie&a_id=64 (06.11.2009). Data święta zgodnie z kalendarzem według *starego i nowego stylu*, por. *Kalendarium*, w: *Prawosławny serwis internetowy*,

[http://www.cerkiew.pl/index.php?id=kalendarium&tx_orhcal\[day\]=15&tx_orhcal\[month\]=7&tx_orhcal\[year\]=2009&tx_orhcal\[styl\]=0&cHash=b2155c145a](http://www.cerkiew.pl/index.php?id=kalendarium&tx_orhcal[day]=15&tx_orhcal[month]=7&tx_orhcal[year]=2009&tx_orhcal[styl]=0&cHash=b2155c145a) (06.11.2009) oraz

[http://www.cerkiew.pl/index.php?id=kalendarium&tx_orhcal\[day\]=2&tx_orhcal\[month\]=7&tx_orhcal\[year\]=2009&tx_orhcal\[styl\]=1&cHash=f96a77372c](http://www.cerkiew.pl/index.php?id=kalendarium&tx_orhcal[day]=2&tx_orhcal[month]=7&tx_orhcal[year]=2009&tx_orhcal[styl]=1&cHash=f96a77372c) (06.11.2009).

wyniesiona i ukryta w bezpiecznym miejscu poza kościołem. Po zażegnaniu niebezpieczeństwa, 2 lipca – a więc po niespełna miesiącu, uroczyste złożono ją na stałym miejscu w kościele, a na pamiątkę tego wydarzenia zostało ustanowione święto Złożenia Szaty Matki Bożej w Blachernach¹¹. W liturgii tego święta czyta się fragment Ewangelii św. Łukasza o nawiedzeniu (Łk 1,39-56)¹².

W opracowaniach dotyczących roku liturgicznego brak zgodności odnośnie do początków święta Nawiedzenia. Niektórzy uznają to święto za typowo rzymskie¹³, inni natomiast stwierdzają, że jest to święto pochodzenia wschodniego, które dotarło na zachód chrześcijański za pośrednictwem uczestników krucjat i pielgrzymów¹⁴. Jeśli by przyjąć tę drugą teorię, można by się doszukiwać jakiegoś związku między świętem prawosławnym obchodzonym 2 lipca, a świętem Nawiedzenia. Jednakże mimo zbieżności daty i perykopy ewangelicznej odczytywanej podczas Mszy św. szukanie początków święta Nawiedzenia w święcie Złożenia Szaty Matki Bożej w Blachernach, wydaje się nie mieć żadnych podstaw źródłowych.

Należy w tym miejscu zauważyć, że Kościół Prawosławny nie ma swoim kalendarzu liturgicznym święta Nawiedzenia NMP¹⁵. W innych rytach wschodnich można, co prawda, odnaleźć to święto, ale są to jednoznaczne przypadki wpływu liturgii rzymskiej. Do kalendarzy niektórych Kościołów wschodnich pozostających w jedności z Rzymem święto to zostało wprowadzone przez Sobór Florencki (1439-1443)¹⁶. Od tego czasu w kalendarzu Ko-

¹¹ Por. G. Gharib, *La Madonna nell'anno liturgico bizantino*, Roma 1972, s. 120-121. Według innej tradycji, za czasów imperatora Marcjana (450-457) miała być przywieziona do Konstantynopola drewniana skrzynia zawierająca szczątki doczesne Matki Bożej; relikwia ta miała być zdeponowana w kościele w Blachernach. Por. G. Löw, *Visitazione di Maria santissima*, dz. cyt., kol. 1500.

¹² Por. T. Federici, *“Resuscitò Cristo”*. *Commento alle letture bibliche della Divina Liturgia bizantina*, Palermo 1996, s. 1650-1657. Pozostałe teksty liturgii słowa tego święta: jako *Prokëimenon*, przed pierwszym czytaniem używa się Łk 1,46-47.48; pierwsze czytanie to Heb 9,1-7; śpiew przed ewangelią stanowią wersety psalmów: Ps 131,8; Ps 44,11.

¹³ Autorem takiej opinii jest przede wszystkim J. Polc, który przeprowadził gruntowne badania źródłowe dotyczące początków święta Nawiedzenia. Tego samego zdania są także inni autorzy. Por. C. Maggioni, *Maria nella Chiesa in preghiera*, dz. cyt., s. 63; Ch. O'Donnell, *Celebrare con Maria*, dz. cyt., s. 73; H.J. Schulz, L. Scheffczyk, G. Voss, *Feste Mariane*, w: *Il culto di Maria oggi*, Roma 1978, s. 179. Są to ogólne opracowania dotyczące kultu maryjnego i dlatego nie mają tej samej wartości, co źródłowe badania J.Polca.

¹⁴ Por. M. Augé, *Le linee di una rinnovata pietà mariana*, dz. cyt., s. 236; G. Löw, *Visitazione di Maria santissima*, dz. cyt., kol. 1500; D. Sartor, *Visitazione della beata Vergine Maria*, w: *“Riparazione Mariana”* 61(1976), s. 99.

¹⁵ Por. H. Kellner, *Heortologie oder das Kirchenjahr und die Heiligenfeste in ihrer geschichtlichen Entwicklung*, dz. cyt., s. 156; P. Llabrés, *Il culto a Maria SS.*, dz. cyt., s. 230-232; C. Maggioni, *Maria nella Chiesa in preghiera*, dz. cyt., s. 63; M. Righetti, *Manuale di storia liturgica*, t. 2, *L'Anno liturgico, Il Breviario*, Milano 1969, wydanie anastatyczne, Milano 1998, s. 677.

¹⁶ E. Campana, *Maria nel culto cattolico*, dz. cyt., s. 281; C. Maggioni, *Maria nella Chiesa in preghiera*, dz. cyt., s. 64.

ścioła Syryjskiego, pod datą 2 lipca, można znaleźć święto nazywane *Visitatio B. Mariae facta ad Elisabeth*, a w kalendarzu Kościoła Maronickiego *Festum exultationis D. N. Deiparae Mariae et profectionis ad Elisabeth*¹⁷. Święto Nawiedzenia obchodzą również inne Kościoły wschodnie pozostające w jedności z Kościołem Katolickim: Kościół ormiański (2lipca) Kościół Chaldejski (21 lipca), Kościół Koptyjski (11 lipca)¹⁸.

W roku liturgicznym Kościoła Zachodniosyryjskiego jedna z niedziel cyklu *subara* (zwiastowanie), który jest odpowiednikiem Adwentu w Kościele Katolickim, nazywana jest niedzielą Nawiedzenia¹⁹. To starożytna tradycja Kościoła Syriackiego, który w czwartą niedzielę przed Bożym Narodzeniem wspomina uroczyste wydarzenie nawiedzenia Elżbiety przez Maryję²⁰.

Podsumowując można stwierdzić, że teorie o wschodnim pochodzeniu święta Nawiedzenia NMP nie znajdują uzasadnienia w źródłach. Co prawda zbieżność daty celebracji i perykopy ewangelicznej odczytywanej podczas Mszy św. mogą wskazywać na pewien związek pomiędzy świętem Nawiedzenia, a prawosławnym świętem Złożenia Szaty Matki Bożej w Blachernach; związek ten nie znajduje jednak żadnego bezpośredniego potwierdzenia. Przeciwno doszukiwaniu się źródeł święta Nawiedzenia na Wschodzie chrześcijaństwa wydaje się przemawiać również niewystępowanie tam samodzielnego święta, w którym wspomniano by Nawiedzenie św. Elżbiety przez Maryję. Nie można jednak wykluczyć, że wybór pierwszej daty obchodzenia święta Nawiedzenia (2 lipca) mógł być w jakiś sposób zależny od daty wspomnianego święta prawosławnego.

1.3. Pierwsze ślady celebracji święta Nawiedzenia NMP

Zdaniem wielu autorów fundatorów i pierwszymi propagatorami święta Nawiedzenia są bracia franciszkanie²¹. Informacja ta znajduje swoje uzasad-

¹⁷ Por. E. Campana, *Maria nel culto cattolico*, dz. cyt., s. 280; F.G. Holweck, *Fasti mariani sive calendarium festorum Sanctae Mariae Virginis Deipare. Memoriis historicis illustratum*, Friburgi Brisgoviae 1892, s. 300.

¹⁸ Por. F.G. Holweck, *Fasti mariani sive calendarium festorum Sanctae Mariae Virginis Deipare*, dz. cyt., s. 129.

¹⁹ Por. I.H. Dalmais, *Le temps de préparation à Noël dans les liturgies syrienne et byzantine*, „La Maison-Dieu” 59(1959), s. 30-36.

²⁰ Por. F.G. Holweck, *Fasti mariani sive calendarium festorum Sanctae Mariae Virginis Deipare. Memoriis historicis illustratum*, dz. cyt., s. 299. Autor umieszcza tę niedzielę wśród *święt ruchomych* okresu Adwentu.

²¹ Stwierdzenia takie można znaleźć w niektórych podręcznikach z dziedziny liturgiki i mariologii, w słownikach i publikacjach dotyczących roku liturgicznego. Por. G.M. Besutti, *Ricerche sugli incunaboli a tema mariano*, w: *De Cultu Mariano seculis XII-XV. Acta Congressus Mariologici-Mariani Internationalis Romae Anno 1975 celebrati*, t. 2, Roma 1981, s. 54; E. Campana, *Maria nel culto cattolico*, dz.cyt., s. 283; J. Castellano, *Beata Vergine Maria*, w: S. De Fiore, S. Meo (red.), *Nuovo dizionario di mariologia*, dz.cyt., s. 1467; F.G. Holweck, *Calendarium Liturgicum. Festorum Dei et Dei Matris Mariae. Collectum et Memoriis Historicis*

nienie w *Annales* Zakonu Braci Mniejszych Franciszkanów, które opublikował L. Wadding. Według tychże *Annales* podczas kapituły generalnej franciszkanów w Pizie, w roku 1263, ówczesny przełożony generalny zgromadzenia św. Bonawentura, wprowadził w całym zgromadzeniu kilka świąt: Nawiedzenia NMP (2 lipca), Niepokalanego Poczęcia NMP, św. Anny i św. Marty²².

Zdecydowanie przeciwny tezie uznającej franciszkanów za fundatorów święta Nawiedzenia NMP jest Jaroslav Polc, który przeprowadził najbardziej gruntowne badania historyczne dotyczące tego święta²³. Według niego święto zostało wprowadzone do kalendarza własnego franciszkanów dopiero przez kapitułę generalną w Asyżu, w 1399 roku. Zdaje się to potwierdzać informacja zawarta w *Analecta Franciscana* z roku 1887. Znajdujemy tam informację, że kapituła generalna w roku 1399 zaleciła celebrowanie święta Nawiedzenia w taki sam sposób, w jaki celebrowane jest święto *Corporis Cristi*²⁴. Nie jest jasne, czy to zalecenie wprowadza nowe święto, czy też tylko ustala formę celebracji święta już wcześniej wprowadzonego do kalendarza liturgicznego.

Argumentów podważających decydującą rolę franciszkanów w związku z wprowadzeniem święta Nawiedzenia dostarcza też S. Van Dijk. Twierdzi on, że w księgach liturgicznych franciszkanów nie ma żadnej wzmianki o tym święcie aż do roku 1389, kiedy to zostało wprowadzone oficjalnie przez papieża Urbana VI, o czym będzie mowa w dalszym ciągu tego artykułu²⁵.

Problem wydaje się rozwiązywać historyk franciszkański H. Golubovich. Twierdzi on, że L. Wadding, przygotowując wydanie *Annales*, popełnił błąd, biorąc wiadomość o nowych świętach wprowadzonych przez franciszkanów z późniejszej, uzupełnionej kopii statutów z 1263 roku. Kopia ta zawierała elementy dodane po roku 1263, które Wadding miał uznać za oryginalne

illustratum, Philadelphia 1925, s. 212; P. Jounel, *Il culto di Maria*, w: A.G. Martimort (ed.), *La Chiesa in preghiera, Introduzione alla Liturgia*, t. 4, *La Liturgia e il tempo*, Brescia 1995, s. 166; G. Löw, *Visitazione di Maria santissima*, dz. cyt., kol. 1500; Nadolski B., *Liturgika*, t. 2, *Liturgia i czas*, Poznań 1991, s. 136-137; P. Parsch, *Das Jahr des Heiles*, t. 3, Wien 1953, s. 386; H.J. Schulz, L. Scheffczyk, G. Voss, *Feste Mariane*, dz. cyt., s. 180.

²² L.H. Wadding, *Annales Minorum seu Trium Ordinum a S. Francisco institutorum. Editio tertia accuratissima*, t. 4 (1256-1275), Firenze 1931, s. 244: "Jussum item ut novae hae festivitates admittentur in Ordine, videlicet Conceptionis beatae Viriginis Mariae, Visitationis ejusdem, beatae Annae illius genitricis, et Marthae Virginis".

²³ J. Polc, „*Visitatio Beatae Mariae Virginis*”: *da seicento anni nell'Occidente liturgico*, „*Ephemerides liturgicae*” 103 (1989), s. 269-270.

²⁴ N. Glassberger (ed.), *Analecta Franciscana sive chronica aliaque varia documenta ad historiam Fratrum Minorum spectantia*, t. 2, Quaracchi 1887, 223-224: "Anno Domini 1399 fuit capitulum generale Assisii, cuius ordinationes sunt hae: videlicet quod festum Visitationis beatae Mariae per Octavam celebratur et modo quo festum Corporis Cristi".

²⁵ Por. S.J.P. Van Dijk, J. Hazelden Walker, *The origins of the modern roman liturgy*, Westminster-London 1960, s. 375-376.

i umieścić pod rokiem 1263²⁶. Jego błąd mieliby, zgodnie z tą teorią, powtarzać kolejni autorzy bazujący na *Annales*, którzy podtrzymują, że to franciszkanie jako pierwsi wprowadzili święto Nawiedzenia do kalendarza liturgicznego swojego zgromadzenia²⁷. Zdania badaczy, odnośnie do tego problemu są więc podzielone. Można znaleźć również takich naukowców, którzy poddają w wątpliwość, albo też odrzucają tezę o franciszkańskich początkach święta Nawiedzenia w liturgii Kościoła. Należą do nich wspomniani wyżej S. Van Dijk i J. Polc.

Święto Nawiedzenia NMP można też odnaleźć w aktach Synodu w Mans, z roku 1247. Znajdują się tam dwie listy święt, z których jedna tylko zawiera święto Nawiedzenia²⁸. Trudno przypuszczać, żeby podczas tego samego synodu wydano dwa dekrety z dwiema różnymi listami święt. Trzeba raczej przyjąć, że dekret zawierający święto Nawiedzenia zawiera późniejsze uzupełnienia.

Chcąc znaleźć pewne wiadomości dotyczące powstania święta Nawiedzenia NMP i jego rozpowszechnienia, trzeba sięgnąć do czasów wielkiej schizmy w Kościele zachodnim za pontyfikatu papieża Urbana VI (1378-1389) i antypapieża Klemensa VII (1378-1394).

2. Wprowadzenie do Kalendarza Rzymskiego i rozpowszechnienie w Kościele

Wprowadzenie święta Nawiedzenia w całym Kościele Rzymskokatolickim poprzedziło jego przyjęcie i rozpowszechnienie w Czechach. Za sprawą cesarza Karola IV, który przeniósł swoją siedzibę do Pragi, Czechy zyskały w tym czasie ogromne znaczenie polityczne, a sama Praga przeżyła okres wspaniałego rozwoju, stając się wielkim centrum kulturalnym, politycznym i religijnym. Karol IV ufundował w Pradze Uniwersytet (1348), a Papież Klemens VI (1342-1352) podniósł ją do rangi metropolii²⁹.

Ustanowienie święta Nawiedzenia wiąże się bezpośrednio z osobą Jana Jensteina. Wychowany na dworze Karola IV, dobrze wykształcony na uniwersytetach w Padwie, Bolonii, Montpellier i Paryżu został mianowany, w roku 1375, biskupem Miśni. W 1378 roku, na początku wielkiej schizmy, papież Urban VI

²⁶ Por. H. Golubovich, *Statuta liturgica seu Rubricae Breviarii auctore Divo Bonaventura in Generali Capitulo Pisano an. 1263 editae*, „Archivum Franciscanum Historicum” 4 (1911), s. 66.

²⁷ Por. J. Polc, „*Visitatio Beatae Mariae Virginis*”: *da seicento anni nell'Occidente liturgico*, art. cyt., s. 269-270.

²⁸ Por. J.D. Mans, *Sanctorum Conciliorum et Decretorum collectio nova*, t. 2, Lucca 1748, kol. 1144: pierwsza lista święt; kol. 1158: druga lista święt.

²⁹ Odnośnie do wielkiej schizmy w Kościele zachodnim i sytuacji polityczno-religijnej tego okresu, zob. F. Conasso, *Avignone*, w: *Enciclopedia cattolica*, t. 2, Città del Vaticano 1949, kol. 542-544; F. Delaruelle, E.R. Labande, P. Ourliac, *Storia della Chiesa*, t. XIV/1, *La Chiesa al tempo del grande scisma e della crisi conciliare (1378-1449)*, Roma-Torino 1967, s. 38-106; M.D. Knowles, D. Obolensky, *Historia Kościoła*, t. 2, Warszawa 1988, s. 313-328.

ustanowił go arcybiskupem Pragi. W tym samym nieomal czasie Karol IV, tuż przed śmiercią, powierzył Janowi Jenstejnowi funkcję kanclerza swojego syna Wacława IV³⁰.

Arcybiskup Pragi Jan Jenstejn zapisał się w historii jako wielki obrońca legalności wyboru Urbana VI na papieża. Na początku wielkiej schizmy zabiegał bardzo o podporządkowanie Urbanowi VI książąt niemieckich i całego Królestwa Czech. Tak jednoznaczne stanowisko ściągnęło na niego ataki zwolenników awiniońskiego antypapieża Klemensa VII, którym udało się doprowadzić do konfliktu między arcybiskupem, a królem Wacławem IV³¹.

Wierność Rzymowi i papieżowi Urbanowi VI, a także zaangażowanie w sprawę przywrócenia jedności w Kościele zostały dostrzeżone, okazały się bardzo pomocne, gdy Jan Jenstejn zabiegał w Rzymie o wprowadzenie nowego święta maryjnego.

2.1. Okres przygotowawczy

W latach 1383-1284 przebywał w Pradze generał dominikanów Rajmund z Kapuy, który wizytował klasztory swojego zgromadzenia w Europie Środkowej. On to, traktatem na temat *Magnificat*³², wzbudził w arcybiskupie Pragi wielkie nabożeństwo do tajemnicy nawiedzenia³³. Jan Jenstejn przekonany, że jedność może być przywrócona Kościołowi przede wszystkim przez odnowę duchową, postanowił wprowadzić w swojej diecezji święto Nawiedzenia NMP. Chciał przez to święto prosić Matkę Bożą, aby nawiedziła Kościół podzielony schizmą, podobnie jak nawiedziła swoją krewną Elżbietę³⁴. Mówi się też o śnie lub wizji, którą miał mieć Jan Jenstejn, a zgodnie z którą święto Nawiedzenia miałyby stanowić skuteczny sposób uproszenia jedności w Kościele. Papież Bonifacy IX, w bulli *Superni benignitas*, wprowadzając święto Nawiedzenia

³⁰ J. Polc, *De origine festi Visitationis B. Mariae Virginis*, (Corona Lateranensis, 9A), Rzym 1967, s. 19. Więcej informacji na temat życia Jana Jenstejna, zob. J. Polc, *Jean Jenstejn*, w: *Dictionnaire de Spiritualité*, t. 8 (zeszyty LIV-LV), Paryż 1973, kol. 558-565. W sprawie zaangażowania Jana Jenstejna w obronę Urbana VI, zob. R. Halinka, *Čirkevní politika arcibiskupa Jana z Jenštejna za pontifikátu Urbana VI: Studie z dějin velikého schismatu západního*, Bratysława 1933.

³¹ Por. J. Polc, *La festa della visitazione e il Giubileo del 1390*, „Rivista di storia della Chiesa in Italia” 29 (1975), s. 150.

³² J. Polc twierdzi, że wspomniane dzieło Rajmunda nie zachowało się do naszych czasów, por. Tenże, *De origine festi Visitationis B. Mariae Virginis*, dz. cyt., s. 103. Więcej informacji na temat Rajmunda z Kapuy i jego związków z Janem Jenstejnem, zob. V.J. Koudelka, *Raimund von Capua und Böhmen*, „Archivum Fratrum Praedicatorum” 30 (1960), s. 215-217.

³³ Por. J. Polc, *La festa della visitazione e l'unità della Chiesa*, „Oikoumenikon” 12 (1972), s. 464.

³⁴ Por. Tamże, s. 467.

w całym Kościele, wspomni, że te argumenty skłoniły jego poprzednika Urbana VI do ustanowienia święta³⁵.

Arcybiskup Jan Jenstejn, w 1386 roku, podczas synodu swojej diecezji, po wcześniejszym zasięgnięciu rady specjalistów z prawa kanonicznego i bibliistyki, wprowadził święto Nawiedzenia, które miało być obchodzone w archidiecezji praskiej każdego roku, dnia 28 kwietnia³⁶; na celebrację tego święta sam arcybiskup skomponował też specjalne oficjum³⁷. Decyzja o wprowadzeniu nowego święta wywołała liczne polemiki wśród teologów. Jenstejn broniąc swojej decyzji, jako jej podstawę wskazywał Ewangelię św. Łukasza. Jednocześnie bardzo zabiegał o rozszerzenie święta Nawiedzenia poza swoją diecezję, pisząc w tym celu listy do biskupów i wyższych przełożonych zakonnych³⁸.

Rok po ustanowieniu święta, przynaglony niegasnącymi dyskusjami, ale też chcąc rozszerzenia jego obchodów, Jenstejn zwrócił się do Stolicy Apostolskiej. W swoim liście prosił papieża o wprowadzenie święta Nawiedzenia w całym Kościele³⁹. Motywując swoją prośbę wykazywał, że święto to może być wspaniałym wyrazem wdzięczności Maryi za ochronę Urbana VI przed atakami zwolenników antypapieża. Stwierdzał również, że przywrócenie jedności w Kościele będzie efektem odnowy duchowej, która może przyjść przez orędownictwo Maryi⁴⁰. Wskazywał przy tym, że inspiratorem tej odnowy może być tylko papież, odwołując się do jego autorytetu i do autentyczności posługi, które były podważane przez zwolenników antypapieża⁴¹.

³⁵ Por. J. Polc, *La festa della visitazione e il Giubileo*, art. cyt., s. 152-153; Tenże, *De origine festi Visitationis B. Mariae Virginis*, dz. cyt., s. 17-18.

³⁶ Wydanie krytyczne aktów tego synodu znaleźć można w J. Polc, *Statutes of the Synods of Prague, 1380-1386*, „Apolinarius” 53 (1980), s. 161-166. Zachował się też list generała dominikanów Rajmunda z Kapuy, w którym gratuluje on arcybiskupowi Pragi wprowadzenia nowego święta. Zob. V.J. Koudelka, *Raimund von Capua und Böhmen*, art. cyt., s. 223-226.

³⁷ Por. G. Dreves, C. Blume, *Analecta hymnica medii aevi*, t. XLVIII, Leipzig 1922, s. 427-429 z przypisami. Por. również J. Szövérfy, *Die Annalen der lateinischen Hymnendichtung. Ein Handbuch*, t. 2, *Die lateinischen Hymnen vom Ende des 11. Jahrhunderts bis zum Ausgang des Mittelalters*, Berlin 1965, s. 357-361.

³⁸ Por. J. Polc, *La festa della visitazione e l'unità della Chiesa*, art. cyt., s. 464; Tenże, *De origine*, dz. cyt., s. 74; W tym ostatnim dziele Polc cytuje listy i inne pisma Jenstejna, które znajdują się w Bibliotece Uniwersyteckiej w Bratysławie oraz w Bibliotece Kapituły Metropolitarnej w Pradze. Odnośnie do zabiegów Jenstejna o rozpowszechnienie święta, por. również D. Sartor, *Visitazione*, art.cyt., s. 1329.

³⁹ Tekst tego listu został wydany w J. Loserth (ved.), *Der Codex epistularis des Erzbischofs von Prag Johann von Jenzenstein. Mit kritischen und erläuterenden Bemerkungen*, AOG 55 (1877), s. 344-355.

⁴⁰ Por. Tamże, s. 345-347; por. również J. Polc, *Jean Jenstejn*, w: M. Viller, F. Cavallera, J. De Guibert (ed.), *Dictionnaire de spiritualité*, art. cyt., kol. 565.

⁴¹ Tak pisał w liście do Urbana VI: „Eya ergo, prudentissime virorum P.B. exulta, gaude et letare, quod hec tibi faciendi potestas est, quod antecessores tuos prevenisti in benedictione ac quod

Papież zaakceptował ideę arcybiskupa Jenstejna i obiecał wprowadzić w całym Kościele święto Nawiedzenia NMP. Polecił też Jenstejnowi rozesłanie do wszystkich biskupów oficjum, które skomponował. Na wprowadzenie święta trzeba było poczekać jeszcze trzy lata. Jego ustanowieniem zajęła się specjalna komisja złożona z sześciu specjalistów z prawa i teologii⁴². Członkowie komisji nie mieli wątpliwości, co do ustanowienia święta, nie byli jednak zgodni, co do daty obchodu. Sprawę przedłożono kolejnej komisji składającej się z trzydziestu specjalistów, ale i ta nie potrafiła jednogłośnie ustalić odpowiedniej daty. Papież, po zapoznaniu się z tymi wątpliwościami, zdecydował, żeby święto ustanowić jeszcze przed ustaleniem dokładnego dnia i oficjum obchodu⁴³.

2.2. Ustanowienie

Kiedy papież Urban VI, po wielomiesięcznej nieobecności, we wrześniu 1388 roku wrócił do Rzymu, rozpoczął prace przygotowawcze do wprowadzenia święta Nawiedzenia wraz z ogłoszeniem Roku Świętego 1390. Podczas konsystorza, 8 kwietnia 1389 roku, papież ogłosił uroczyste święto Nawiedzenia NMP⁴⁴. Nowe święto miało być obchodzone podobnie jak inne święta maryjne. Podczas tego samego konsystorza papież ogłosił rok 1390 jako Rok Święty. Kuria Rzymska miała przygotować dokumenty konieczne do wprowadzenia nowego święta. Podczas kolejnego konsystorza, papież ustalił datę święta na 2 lipca i zdecydował, że będzie miało wigilię i oktawę. Śmierć Urbana VI, która nastąpiła 15 października 1389 roku, nie przeszkodziła w wydaniu bulli ogłaszającej nowe święto⁴⁵.

Papież Bonifacy IX, następcą Urbana VI, w dniu swojej koronacji, 9 listopada 1389 roku, wydał bullę *Superni benignitas*⁴⁶, którą oficjalnie wprowadził święto Nawiedzenia NMP w całym Kościele. W dokumencie tym papież naj-

per te toti mundo innotescere debet hoc ...", J. Loserth (ved.), *Der Codex epistularis des Erzbischofs von Prag Johann von Jenzenstein*, art. cyt., s. 350.

⁴² Por. J. Polc, *De origine*, dz. cyt., s. 75-78; D. Sartor, *Le feste della Madonna*, dz. cyt., s. 106. W skład tej komisji wszedł m.in., kard. Adam Easton, powierzono jej później przygotowanie nowego oficjum na święto Nawiedzenia.

⁴³ J. Polc, *La festa della visitazione e l'unità della Chiesa*, art. cyt., s. 466.

⁴⁴ Ogłoszenie odbyło się zgodnie z protokołem, przy licznych udziale kardynałów i innych dostojników kościelnych. Konsystorz rozpoczął się od odczytania przez Mistrza Pałacu Apostolskiego, benedyktyna Edmunda Bromfielda, tekstu *propositio*, w którym wychwalał on tajemnicę Nawiedzenia i prosił oficjalnie papieża o ustanowienie nowego święta. Następnie Urban VI ogłosił uroczyste święto Nawiedzenia NMP podkreślając, że związane są z nim nadzieje na zakończenie podziału w Kościele. Papież, uzasadniając taki cel ustanowienia nowego święta, odnosił się do wizji, które miał mieć zarówno on sam, jak i inni ludzie. W ten sposób nawiązywał do doświadczeń duchowych Jana Jenstejna, por. Polc, J., *La festa della visitazione e il Giubileo*, art. cyt., s. 155.

⁴⁵ Por. D. Sartor, *Le feste della Madonna*, dz. cyt. s. 107.

⁴⁶ C. Cocquelines, *Bullarum privilegiorum ac diplomatum Romanorum Pontificum, Amplissima collectio*, t. 3 (część 2), Romae 1741, s. 378-379

pierw przypominał, że jego poprzednik Urban VI, 8 grudnia tego samego roku 1389, po uzyskaniu pozytywnej opinii kolegium kardynałów ogłosił święto Nawiedzenia NMP. Decyzją Bonifacego IX święto to miało być obchodzone zgodnie z ustaleniami podjętymi przez jego poprzednika, a więc miało mieć wigilię postną i oktawę; post w wigilię miał być dobrowolny⁴⁷.

2.3. Rozszerzenie obchodów święta Nawiedzenia NMP

Pomimo ogłoszenia bulli papieskiej nowe święto przyjmowało się bardzo powoli, początkowo tylko w części Kościoła uznającej Bonifacego IX. Zwolennicy antypapieży obediencji awiniońskiej nie tylko nie uznawali nowego święta, ale nawet je zwalczali. Tak sytuacja trwała aż do Soboru w Bazylei (rozpoczęty w roku 1431), który podczas sesji 1 lipca 1441 roku potwierdził bullę Bonifacego IX⁴⁸. Tym sposobem święto Nawiedzenia NMP zostało wprowadzone również na tereny pozostające wcześniej pod jurysdykcją antypapieży awiniońskich i objęło swym zasięgiem cały Kościół⁴⁹.

Podczas Soboru Ekumenicznego we Florencji (rozpoczęty w roku 1439) święto Nawiedzenia NMP przyjęły patriarchy: syryjski, maronicki i koptyjski, które obchodzą ją do dzisiaj pod datą 2 lipca⁵⁰.

Papież Mikołaj V w bulli *Romanorum gesta Pontificum* (z 26 marca 1451)⁵¹ powtórzył tekst bulli Bonifacego IX, potwierdzając swoim autorytetem wszystko to, co dotyczyło święta Nawiedzenia i wprowadzając je tam, gdzie jeszcze nie było obchodzone.

Święto Nawiedzenia NMP było od tego czasu obchodzone niezmiennie 2 lipca, aż do reformy kalendarza po Soborze Watykańskim II; zmianie ulegała tylko ranga obchodu i niektóre elementy oficjum⁵². Papież Sykstus IV zwolnił z postu w wigilię, ale potwierdził oktawę święta. Pius V pozostawił obchód w stopniu *duplex*, a Klemens VIII podniósł jego rangę do stopnia *duplex maius*. Jeszcze jednej zmiany dokonał Pius IX, który podniósł rangę święta do stopnia

⁴⁷ Tamże.

⁴⁸ Tekst dokumentu soborowego znajduje się w: Concilio di Basilea, *De Visitationis beatae Mariae Virginis*, w: P. Crabbe, *Conciliorum Omnium*, t. 3, *Tam generalium quam particularium, quae iam inde a Synodo Basileensi usque ad Concilium Universale Tridentinum habita, nobis hac vice ad excudendum oblata fuerunt*, Coloniae Agrippinae 1551, s. 125-126. Odnośnie dyskusji soborowych dotyczących święta Nawiedzenia, por. H. Herre (ved.), *Verhandlungen des Konzils über die Feier des Festes Mariä Heimsuchung*, w: Tenze (ved.), *Concilium Basiliense*, t. 7, *Die Protokolle des Concils 1440-1443. Aus dem Manuale des Notars Jacob Hüglin*, Basel 1910, s. XXXVIII-XL.

⁴⁹ Por. D. Sartor, *Le feste della Madonna*, dz. cyt., s. 107.

⁵⁰ Por. E. Campana, *Maria nel culto cattolico*, dz. cyt., s. 285-286; C. Maggioni, *Maria nella Chiesa in preghiera*, dz. cyt., s. 64.

⁵¹ C. Cocquelines, *Bullarum privilegiorum ac diplomatum Romanorum Pontificum, Amplissima collectio*, t. 3 (część 3), Romae 1743, s. 67-68

⁵² Por. C. Maggioni, *Maria nella Chiesa in preghiera*, dz. cyt., s. 64; D. Sartor, *Le feste della Madonna*, dz. cyt., s. 108.

duplex II classis, wyrażając w ten sposób wdzięczność Maryi za upadek Republiki Rzymskiej i wyzwolenie Rzymu, które nastąpiło dokładnie 2 lipca 1849⁵³.

2.4. Sobór Watykański II

Ojcowie Soboru Watykańskiego II, w konstytucji o liturgii świętej *Sacrosanctum Concilium* oraz w konstytucji dogmatycznej o Kościele *Lumen gentium* przypomnieli naukę Kościoła dotyczącą kultu Najświętszej Maryi Panny i świętych, a także nakreślili główne linie jego odnowy (por. KL 103-11; KK 66-67). Przewidując, w *Sacrosanctum Concilium*, reformę roku liturgicznego oraz kalendarza⁵⁴, określono również praktyczne zasady tej reformy, które dotyczyły m.in. obchodów ku czci świętych⁵⁵.

W wyniku reformy posoborowej uległ zmianom kalendarz obchodów ku czci Najświętszej Maryi Panny, a także formularze mszalne i teksty oficjum⁵⁶. Zamiarem *consilium*⁵⁷, zajmującego się wprowadzaniem w życie zaleceń konstytucji o liturgii, nie było skomponowanie nowego kalendarza liturgicznego, ale raczej wprowadzenie koniecznych zmian do używanego aktualnie⁵⁸. Podczas prac *consilium* nad kalendarzem, przedstawiono sześć projektów reformy. Ostatni z nich, zatwierdzony przez *consilium* 12 października 1966 r. zawierał następujące, ważne, zmiany dotyczące obchodów ku czci Matki Bożej: Zwiastowanie Pańskie i Ofiarowanie Pańskie zostały uznane za święta Pańskie; Świętej Bożej Rodzicielki Maryi, Niepokalane Poczęcie NMP i Wniebowzięcie NMP otrzymały rangę uroczystości; Nawiedzenie NMP i Narodzenie NMP, to dwa święta maryjne. Ostatni, szósty, projekt kalendarza został zatwierdzony przez *consilium* po wprowadzeniu jednej zmiany dotyczącej daty święta Nawiedzenia, które przeniesiono z 2 lipca na 31 maja, w miejsce wspomnienia NMP Królowej, przeniesionego na 22 sierpnia⁵⁹. Zanim ostateczny projekt kalendarza liturgicznego został zatwierdzony przez Pawła VI w *Motu proprio*

⁵³ Por. D. Sartor, *Visitazione*, art. cyt., s. 1330.

⁵⁴ Odnosnie do reformy kalendarza liturgicznego, zob. A. Bugnini, *La riforma liturgica (1948-1975)*, Roma 1997, s. 305-320.

⁵⁵ Por. KL 107; 108; 111.

⁵⁶ Por. P. Jounel, *Il culto di Maria*, dz. cyt., s. 175.

⁵⁷ Pełna nazwa to *Consilium ad ad exsequendam Constitutionem de sacra Liturgia*. Był to zespół złożony z kardynałów, biskupów oraz specjalistów z dziedziny liturgii. *Consilium* to zostało powołane przez Pawła VI dokumentem *Motu proprio „Sacram Liturgiam”*, z 25 stycznia 1964 r., zob. A. Bugnini, *La riforma liturgica (1948-1975)*, dz. cyt., s. 63-67.

⁵⁸ Por. P. Jounel, *Le feste della santa Madre di Dio nel Calendario Romano*, w: *Il Messale Romano del Vaticano II. Orazionale e lezionario*, t. 2, *Il mistero di Cristo nella vita della Chiesa e delle singole comunità cristiane*, Leumann (Torino) 1981, s. 65.

⁵⁹ Por. tamże; D. Bertetto, *La Madonna nel nuovo calendario e nel nuovo rito della messa*, w: *Fons Vivus. Miscellanea Liturgica in memoria di Don Eusebio Maria Vismara*, Zürich 1971, s. 395.

„*Mysterii Paschalis*”⁶⁰, wprowadzono jeszcze kilka zmian dotyczących wspomnień maryjnych⁶¹.

2.5. Data święta

Trudno ustalić z całą pewnością, dlaczego przed posoborową reformą kalendarza, święto Nawiedzenia obchodzone było 2 lipca. Niektórzy autorzy, tłumacząc wybór tej daty stwierdzają, że Kościół chciał uczcić nie tylko podróż Maryi do Elżbiety, ale także pobyt Matki Bożej u swojej krewnej. Według Ewangelii Łukasza Maryja pozostała u niej około trzech miesięcy (Łk 1,56). Zgodnie z tą teorią Maryja miałaby być u Elżbiety podczas narodzin Jana i aż do jego obrzezania w ósmym dniu. Przyjmując, że Jan narodził się 24 czerwca, jego obrzezanie miałoby miejsce 2 lipca. W ten sposób Kościół miałby świętować w dniu opuszczenia przez Maryję domu Elżbiety albo blisko tego dnia, jeśli nie wyruszyła w podróż powrotną od razu po obrzezaniu. Taki wybór daty miał zapobiec zbieganiu się daty święta Nawiedzenia NMP z Wielkim Tygodniem i obchodami Paschy, co mogłoby następować często, jeśli Nawiedzenie byłoby obchodzone zaraz po Zwiastowaniu, a więc po 25 marca. Pamiętając, że w Wielkim Tygodniu nie dopuszcza się obchodów ku czci świętych, uniknięto w ten sposób ryzyka częstej straty celebracji święta Nawiedzenia⁶².

Zgodnie z tą teorią, data święta Nawiedzenia byłaby związana ze świętem Narodzenia św. Jana Chrzciciela, a nie ze świętem Zwiastowania. Chociaż teorii tej nie brak logiki, to jednak taki wybór daty nie znajduje żadnego, jednoznacznego potwierdzenia w źródłach.

Według innej teorii, data święta nawiedzenia miałaby być związana ze wspomnianym wcześniej, obchodzonym na wschodzie w dniu 2 lipca, świętem Złożenia Szaty Matki Bożej w Blachernach⁶³. Również ta teoria jest krytykowana, ze względu na brak potwierdzenia w źródłach⁶⁴.

Według jeszcze innej teorii, pochodzenia daty 2 lipca należy szukać w dużo starszych źródłach liturgicznych. Otóż w jednym ze starożytnych, armeńskich lekcjonarzy mszalnych, pochodzącym z V w., można znaleźć pod datą 2 lipca święto, którego treścią jest starotestamentalne wydarzenie przeniesienia Arki Przymierza do domu Abinadaba (1 Sm 7,1). Wychodząc od analogii pomiędzy

⁶⁰ AAS 61(1969), s. 222-226; „Notitiae” 5 (1969) s. 159-162; R. Kaczynski, *Enchiridion Documentorum Institutionis Liturgicae*, t. 1, Torino 1976, s. 1243-1248.

⁶¹ Por. P. Llabrés, *Il culto a Maria SS*, dz. cyt., s. 243-244.

⁶² Teorię tę można znaleźć w: E. Campana, *Maria nel culto cattolico*, dz. cyt., s. 281-282. Podobne wyjaśnienie, jako hipoteza, znajduje się w: H. Kellner, *Heortologie oder das Kirchenjahr und die Heiligenfeste in ihrer geschichtlichen Entwicklung*, dz.cyt., s. 156-157. Według Kellera, te same racje mogły być podstawą do ustalenia na 2 lipca daty prawosławnego święta Złożenia Szaty Matki Bożej w Blachernach. por. tamże.

⁶³ Por. G. Löw, *Visitazione di Maria santissima*, dz. cyt., col. 1500.

⁶⁴ Por. Ch. O'Donnell, *Celebrare con Maria*, dz. cyt., s. 74; D. Sartor, *Visitazione*, dz. cyt., s. 1330-1331.

Arką Przymierza i Maryją – Arką Nowego Przymierza, najpierw święto Złożenia Szaty Matki Bożej w Blachernach, a później święto Nawiedzenia miałyby być związane z tym starożytnym świętem i od niego miałyby pochodzić data ich obchodu. Związek ten i w konsekwencji wynikającego z niego wyjaśnienie daty pozostają tylko jedną z hipotez⁶⁵.

Jan Jenstejn, wprowadzając święto Nawiedzenia w swojej diecezji, ustalił jego datę na 28 kwietnia. Taki właśnie wybór daty uzasadniał w liście do Urbana VI, w którym wzywał papieża do ustanowienia tego święta. Pisał, że święto Nawiedzenia jest związane z Uroczystością Zwiastowania i dlatego powinno być obchodzone w jego bliskości. Jednakże należy zachować pewien odstęp czasu, aby można je było obchodzić nie w Wielkim Poście, ale już po Wielkanocy, co pozwoli na uroczystsą formę celebracji⁶⁶.

W komisji, której Urban VI powierzył zbadanie możliwości ustanowienia święta Nawiedzenia, brakowało zgodności, co do daty jego obchodu. Przeważała jednak opinia, według której należałoby się trzymać relacji ewangelicznej o tym wydarzeniu i nie przekraczać trzech miesięcy, bo tyle czasu Maryja pozostała u Elżbiety. Kiedy papież, 8 kwietnia 1389 roku ogłaszał nowe święto, nie wspominał o dacie jego celebracji. Dopiero po pewnym czasie, w maju lub czerwcu, ustalił tę datę na 2 lipca⁶⁷. Nie wiadomo, dlaczego Urban VI wyszedł poza granicę trzech miesięcy (25 marca – 25 czerwca), ani też dlaczego wybrał datę 2 lipca, która nie była proponowana przez komisję i nie miała związku z Zwiastowaniem, który to związek członkowie komisji proponowali zachować⁶⁸.

Polc w swoich badaniach nad powstaniem święta Nawiedzenia, szukając uzasadnienia daty 2 lipca stwierdza: *Cur haec dies pro festo celebrando eligatur, non constat; silent acta, silent et alia documenta*⁶⁹.

Tak więc od roku 1389, zgodnie z Kalendarzem Rzymskim, święto Nawiedzenia było obchodzone 2 lipca. Zmianę tej daty przyniosła dopiero posoborowa reforma kalendarza liturgicznego. Dopiero szósty i zarazem ostateczny projekt dat świąt maryjnych zawierał datę 31 maja. We wcześniejszych pięciu projektach powtarzała się dotychczasowa data – 2 lipca⁷⁰.

Zmianę daty uzasadnia się tym, że w ten sposób święto Nawiedzenia jest obchodzone między Uroczystością Zwiastowania Pańskiego, a Uroczystością Narodzenia św. Jana Chrzciciela, co jest bliższe chronologii z Ewangelii św.

⁶⁵ Por. B. Fischer, *Why is the Feast of the Visitation celebrated on 2 July?*, w: J.N. Alexander, *Time and community. In Honor of Thomas Julian Talley*, Washington 1990, s. 77-80.

⁶⁶ Por. J. Polc, *De origine*, dz. cyt., s. 122.

⁶⁷ Przed zatwierdzeniem święta Nawiedzenia przez Sobór w Bazylei (1441), Kościoły poza Rzymem, obchodziły je w różnych dniach: 27 czerwca w Paryżu, 1 kwietnia w innych częściach Francji, 2 kwietnia w Yorku, 28 kwietnia w Pradze i 8 lipca w Reims, por. F.G. Holweck, *Calendarium Liturgicum. Festorum Dei et Dei Matris Mariae*, dz. cyt., s. 213.

⁶⁸ Por. D. Sartor, *Visitazione*, art. cyt., s. 1331.

⁶⁹ J. Polc, *De origine*, dz. cyt., s. 123.

⁷⁰ Por. P. Llabrés, *Il culto a Maria SS*, dz. cyt., s. 243-244.

Łukasza (Łk 1,26-56)⁷¹. Celebracja w okresie paschalnym sprawia również, że związana z nią integralnie pieśń Maryi – *magnificat*, może wybrzmieć z większą mocą jako śpiew tych, dla których Pan uczynił wielkie rzeczy⁷².

Zakończenie

Szukając początków święta Nawiedzenia NMP, w sposób oczywisty kieruje się uwagę na konkretne wydarzenie biblijne, opisane przez św. Łukasza w jego Ewangelii. Okazuje się jednak, że święto czerpiące treść z tego wydarzenia ma swoją historię, która wcale nie jest do końca jasna. Przedstawione wyżej hipotezy, według których Nawiedzenie miałyby swe początki w liturgii Kościoła wschodniego, albo też jego pojawienie się w Kościele Rzymskokatolickim byłoby związane z zakonem franciszkanów, nie mają dostatecznego uzasadnienia w źródłach historycznych.

Z pewnością można mówić o dacie ustanowienia święta Nawiedzenia NMP przez papieża Urbana VI w roku 1389. Jasna i jednoznaczna jest też jedna z głównych racji za ustanowieniem święta, którą było wyblaganie, przez orędownictwo Maryi, jedności w Kościele podzielonym wielką schizmą.

Trudność natomiast sprawia również uzasadnienie wyboru daty celebracji, wyznaczonej na 2 lipca. Choć istnieje i tutaj kilka logicznych hipotez, to żadna nie znajduje jednoznacznego uzasadnienia w źródłach. Wybór nowej daty celebracji, 31 maja, w ramach posoborowej reformy kalendarza, ma swoje uzasadnienie i wydaje się jak najbardziej słuszny.

Riassunto

L'articolo é dedicato alla storia della festa della Visitazione della Beata Vergine Maria. All'inizio vengono presentate alcune ipotesi esistenti, riguardanti l'origine di questa festa. Dopo averne fatto una critica, sulla base degli studi e delle fonti, viene trattato il tema dell'istituzione della festa della Visitazione nella Chiesa dal papa Urbano VI nel 1389. Infine ne vengono presentate le difficoltà, con la spiegazione della scelta della data per la celebrazione della festa e il cambiamento della data dopo il Concilio Vaticano II.

⁷¹ Takie wyjaśnienie zmiany daty święta znajduje się w nowym Kalendarzu Rzymskim, por. *Calendarium Romanum, ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum, auctoritate Pauli PP. VI promulgatum*, dz. cyt., s. 93.

⁷² Por. P. Jounel, *Le feste della santa Madre di Dio nel Calendario Romano*, „Rivista Liturgica” 63 (1976), s. 321.